

HETA KAISTO

Lisa Blackman ja äänten paino

Äidin kuulemat äänet opettivat nuorelle Lisa Blackmanille, kuinka kuunnellaan toista ja toiseutta. Halu kuulla tarkemmin johti psykologin uralle ja lopulta tutkimaan viestintää tieteiden rajoja ylittäen. Hän oli mukana perustamassa ”Hearing voices” -ryhmää, jonka tarkoituksena oli auttaa sairastuneita ja heidän läheisiään kohtaamaan kuulemansa äänet ja parantamaan suhdettaan niihin. Nyt Blackman jäljittää työssään tarinoita ja tutkii, millaiset kertomukset jäävät kuulematta.

Viime syyskuussa Taideyliopisto järjesti viidennen CARPA-kollokvion, jonka aiheena olivat ilmiöt tiedon ja kokemuksen rajoilla. Luennoilla ja työpajoissa aiheet vaihtelivat neljänestä ulottuvuudesta paranormaaliiin ja kuoleman ja hurmion kokemukseen. Pääosassa olivat taiteellisen tutkimuksen keinot. Vaikka taiteellinen tutkimus on käsitteenä vielä verrattain nuori, se on vakiinnuttanut asemansa erityisesti Pohjoismaissa.

Taiteellinen tutkimus tarttuu usein asioiden välisyyksiin ja poikkeamiin, eikä sen ensisijainen tarkoitus ole tuottaa uutta tietoa vaan tarkastella henkilökohtaisen taiteellisen työskentelyn käytäntöjen pohjalta tietämisen tapoja yleensä. Humanististen tieteiden tavoin taiteellinen tutkimus ei niinkään tuota tuloksia vaan perusteltuja näkemyksiä. Kollokvion moniääninen ohjelma saikin pohtimaan, kuvaako kaikkien tieteiden kypsyttä lopulta parhaiten kyky toimia erilaisista näkemyksistä

Kuva: Laura Curch

”Äänet olivat enemmän kuin sairauden oire: ne vastasivat johonkin elettyyn kokemukseeni ja tietämisen tapaan.”

käsin ja sen osoittaminen ja sietäminen, ettei lopullisia totuuksia ole. Tässä työssä taiteellisen tutkimuksen rooli voi kasvaa merkittäväksi.

Yksi kollokvion pääpuhujista oli median ja viestinnän professori Lisa Blackman Goldsmithsin yliopistosta. Heti luentonsa alkuun hän totesi, että oli vaihteeksi varsin mukavaa osallistua tapahtumaan, jossa ei ole ”se outo”. Blackman on tehnyt pitkän uran tutkimuskohteinaan kehollisuus, affekti ja subjektiivisuus. Hän aloitti psykologina, mutta siirtyi lopulta tutkimaan viestintää laajemmin tarinan kerronnan ja kokemuksen kontekstissa. Luennollaan hän purki erilaisia tarinoita kokemuksista, jotka on tavalla tai toisella mielletty epämääräisiksi ja poikkeaviksi ja siitä syystä jätetty huomioimatta perinteisten tieteiden käsittelyssä. Laajan otoksen esimerkkejä hän valikoi ensi vuonna ilmestyvästä kirjastaan *Haunted Data. Transmedia, Affect, Weird Science and Archives of the Future* (2018).

Tarinoiden läheisyyteen

Haastattelin Blackmania Teatterikorkeakoulun korkeassa aulassa. Taustallamme kuului hiljaisen aulan humina ja järjestäjien puuhastelu. Puolivälissä haastattelua mies tarttui julistetelineeseen ja veti sen pitkän aulan halki. Katsoimme Blackmanin kanssa toisiamme ja vaikeimme hymyillen hetkeksi. Kuunnellessani metallisten pyörien hakkaavan pitkin kivistä lattiaa mietin, olisiko mahdollista jatkaa keskustelua enää tismalleen samalla tavalla kuin hetki sitten.

Kertoisitko hieman taustastasi. Miksi valitsit juuri psykologian?

Tämä on hyvä kysymys. [Tauko.] Erittäin henkilökohtainen kysymys. Kuten mainitsin eilen luennossani, äitini kuulee ääniä. Ollessani suunnilleen 16-vuotias äitini lääkäri suositteli minulle tapaamista oman sairastumisriskini vuoksi. Tuohon aikaan ajateltiin, että mielisairas vanhempi lisää lapsen riskiä sairastua. Ajatus pelotti minua valtavasti. Menin kirjastoon ja luin jokaisen psykiatrisen

oppikirjan, jonka vain sain käsiini. En pitänyt perusteluja kovinkaan vakuuttavina – tuolloin oli vallitsevana ajatus, että mielisairaus on vahvasti biokemiallista alkuperää – joten aloin etsiä tarinoita. Psykologia alkoi tuntua mielekkäältä ja kiehtovalta tavalta lähestyä tarinaa.

Äitini äänet kävivät minulle tutuiksi jo lapsena, sillä kyselin häneltä niistä paljon. Kuuntelemalla hänen ääniään opin myös tuntemaan äitini paremmin. Äänet olivat enemmän kuin sairauden oire: ne vastasivat johonkin elettyyn kokemukseeni ja tietämisen tapaan. Tällä tavoin löysin psykologian luokse: halusin ymmärtää paremmin ja tietää toisin tavoin.

Päädyn vuonna 1987 toimimaan tuolloin hyvin radikaalilla laitoksella, jossa luimme rinnakkain feministisiä psykologeja, tieteen filosofiaa ja kriittistä psykologiaa ja pohdimme, millä tavoin psykologia luo oman subjektinsa. Tämä avasi minulle kriittisen ajattelun. Minusta alkoi kuitenkin tuntua, että myös psykologia pyrki normalisoimaan asioita psykiatrian lailla, ja lopulta minun oli jätettävä psykologia. Tällainen oli siis minun tieni psykologiaan pariin ja sieltä pois.

Neljän tai viiden vanhana olin mukana, kun isäni haastatteli sodankäynnyttä ystäväänsä. Kun heidän puheensa siirtyi sotaan, molempien ääni muuttui erilaiseksi, jollain tapaa vieraaksi. Vaikka en ymmärtänyt, mistä he puhuivat, muistan tarkasti muutoksen äänensävyssä. Sota tarkoitti jotakin vakavaa ja hiljaista. Jälkeenpäin olen miettinyt, että tuo sävy saattaa olla vahvin kokemukseni sodasta.

Tunnistan kokemuksen. Muistan yhä, millä tavoin äitini muuttui ääniä kuullessaan, ja opin tuntemaan hänet ääniensä kanssa. Minulla on hänestä valokuvia hänen kuullessaan ääniä, ja hän näyttää niissä erilaiselta. On kiinnostavaa, kuinka hän herkistyy ja hänen koko kehonkielensä muuttuu, onhan äänen kuuleminen hyvin kehollinen kokemus.

Tätä nykyä koen, että psykologiasta on kehittynyt vielä reduktionistisempi ja deterministisempi ala – erityisesti neurotieteiden tultua osaksi sitä. Lisäksi kriittisen

ajattelun perinne on vähentynyt entisestään. Kognitiivisen psykologian perusta on koko ajan tiiviimmin kytköksissä positivistisiin luonnontieteisiin humanististen tieteiden tai taiteiden sijaan.

Totutusta poiketen

Tieteenfilosofiassa subjektiivinen ja objektiivinen asettellaan usein vastakkain, vaikka voisi ajatella, että objektiivisen vastakohta ei ole subjektiivisuus vaan puolueellisuus, kuten olen jonkun kuullut osuvasti luonnehtivan. Millä tavoin ajattelet tai koet kysymyksen totuudesta kiinnittyvän työhösi?

Tämä [tauko] on vaikeaa. Olen työssäni käyttänyt ajatusta 'fiktioista, jotka toimivat totuuksissa'. Minusta on luontevaa ajatella, että on fiktioita, joilla on samanlainen status ja arvo ja jopa vaikutus kuin totuudella. Työssäni minua ei kiinnosta vahvistaa totuuden tai epätoden hierarkioita, vaan Michel Foucault'n jalanjäljissä haluan tarkastella totuuden, vallan ja subjektin välisyyksiä ja suhteita. Tämä on erityisen tärkeää kuuntelemisen tapahtumassa. Kun kuuntelee toisen tarinaa, on tärkeää kuulla, millä tavoin 'fiktio toimii totuudessa'. Toisin sanoen: millaisia asioita jää sanotun ulkopuolelle, ja miten läsnäolon ja poissaolon dynamiikka toimii. Tauot, välit ja hiljaisuudet ovat yhtä lailla osa tarinaa.

Äitini kohdalla muistan, kuinka äänen kuunteleminen muutti ajan kuluessa niiden tarinaa. Toistot alkoivat vahvistaa fragmentteja, jotka eivät avautuneet irrallisina; aiemmin käsittämätön muuntui uudessa yhteydessä joksikin muuksi.

Tieteellinen totuus on oikeastaan aina yhteydessä tilastolliseen totuuteen, joka on taas tulos jostain määrittelystä mitasta ja kokeesta – ehkä en vain pidä tällaista lähestymistapaa kiinnostavana. [Nauraa.] Jo opiskeluaikani suhteeni tilastolliseen tietoon oli vaikea. En pitänyt tilastollista lähestymistapaa lainkaan hyvänä mittana lähestyä subjektiivisuutta. Tarvittiin toisenlaisia, laadullisia tapoja, kuten kerronnan keinoja tai representaation ja ei-representaation tarkastelua. Minua kiinnostaa, mitä tapahtuu, kun totuus saa jonkin statuksen. Se määrittää niin paljon, mitä saa ja mitä ei saa sanoa, mistä tulee ymmärrettävää ja mistä ei.

On edelleen yleistä ajatella totuuden pakenevan, jos se esitetään totutusta poiketen – varsinkin perinteisillä aloilla. Ja toisinpäin: esittämisen keinot saattavat vakuuttaa vahvemmin kuin totuus taustalla. Ihmistä on valitettavan helppo huijata. [Nauraa.] Erityisesti tieteiden maailmassa esittelemäsi poikkeavat kokemukset ja tarinat tarkoittavat vallitsevan diskurssin ja totuusrakenteiden häiritsemistä ja horjuttamista.

Näiden erilaisten poikkeamien tarkastelu häiritsee sitä, mikä menee todesta tieteiden alalla. Samalla nämä luonteeltaan ratkaisemattomat poikkeamat ja kiistan kohteet nostavat uudelleen käsiteltäväksi jotain sellaista,

mikä on kerran ratkaistu ja arvotettu yhdellä tavalla ja yhdestä totuuden näkökulmasta. Nyt sama poikkeama uudessa yhteydessä ja uudelleen tarkasteltuna saa uuden muodon. Kertomattakin jääneet tarinat ovat kuitenkin aina läsnä, ja jos tästä lähtökohdasta katsotaan tieteitä, niin minä pidän siitä ja se on minusta mielenkiintoista. Myös tieteet ovat tarinankerrontakoneita.

Kuinka paljon teet yhteistyötä perinteisten tieteentekijöiden kanssa?

Yritän kyllä. [Tauko.] Työskentelen yleensä sellaisten tieteentekijöiden kanssa, jotka ovat avoimia humanistisille ja taiteellisille lähestymistavoille, vaikkakin usein koen, että suhde on hierarkkinen. Ikään kuin humanistiset tieteet ja taiteet olisivat ennen kaikkea havainnollistamisen keinoja, tai niiden avulla pyrittäisiin vahvistamaan jotakin kantaa tai lisäämään uskottavuutta. Kun tieteiden ja taiteiden yhteistyö on todella onnistunut, molemmat muuntuvat prosessin aikana. Kuitenkin perinteisten tieteiden aloilla muutosta tapahtuu vain harvoin. [Tauko.] Tai tämä on minun kokemukseni.

Toisaalta halu todentaa omaa työtä, juurruttaa ja vahvistaa asemaansa, on hyvin inhimillistä. Saman ilmiön voi nähdä myös taiteessa, tosin hieman erilaisessa muodossa.

Ehkä taas palaamme totuuteen. Tieteissä on pakko olla sitoutunut tieteellisen totuuden rakenteisiin, faktuaalisuuteen ja arvoon, koska se on myös osa koko koulutusta.

Ja samalla tavalla myös tuloksen merkittävyttä voi pitää yhdenlaisena tiedettä määrittävänä ja ohjaavana tekijänä: aina on päädyttävä johonkin tulokseen.

Näin juuri. Kyse on vaikuttavuudesta. Tulos on tieteiden vaikuttavuuden mitta. Tästäkin syystä sellaiset tieteentekijät, jotka toimivat oman alansa rajoilla ja ulkopuolella ovat niin kiinnostavia, kuten Karen Barad (s. 1956) tai Donna Haraway (s. 1944). Heillä on luonnontieteiden koulutus, mutta he ymmärtävät tieteiden mytologiaa ja ovat avoimia filosofian ja kulttuuriteorioiden näkökulmille. He tarkastelevat alansa uusin silmin ja kehittävät uusia tapoja lähestyä ja tehdä tiedettä. On tärkeää kunnioittaa eri lähestymistapoja ja perinteitä, ja haluan osaltani olla luomassa pohdiskelevaa tapaa tehdä tiedettä, joka ei kuitenkaan perustu tarpeeseen tuottaa yhdenmukaista "totuutta".

Osoittamalla poikkeamia puratte samalla hienovaraisesti tieteen mystifikaatiota, ja mystifiointi koskettaa kaikkia aloja, myös taiteita. Se on mielestäni radikaalia työtä.

Niin minunkin mielestäni. Tutkijoilla on usein taipumusta kehittää uusia teorioita, siinä missä minun lähtökohtani on ollut pikemminkin osoittaa poikkeamia historiassa: kuinka asiat ovat olleet toisin ja kuinka ne voivat olla toisin. Toivoisinkin työni avaavan mahdollisuuksia toisenkaltaiselle ajattelulle teoretisoinnin rinnalla.